
مزارع، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها

(یا ترکیب صنعت با زراعت و کار فکری با کار بدی)

متون کلاسیک آنارشیزم - مجموعه آثار کروپتکین - ۴

نویسنده: پیتر کروپتکین

مترجم: هومن کاسبی

دبیر مجموعه: رضا نساجی

اسکار جدید

کراپوتکین، پیوتر آلکسی یویچ، ۱۸۴۲-۱۹۲۱ م. [Kropotkin, Petr Alekseevich]
مزارع، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها، یا، ترکیب صنعت با کشاورزی و کار فکری با کار یدی /
نویسنده پتر کروپتکین؛ مترجم هومن کاسبی
تهران: افکار جدید، ۱۳۹۸.
۲۰۰ ص: ۱۴/۲۱×۵/۵ س.م.
متون کلاسیک آنارشیسم. مجموعه آثار کروپتکین / دبیر مجله: رضا نساجی؛ ۴.
۹۷۸-۶۲۲-۶۳۷۴-۴۱-۵

فیبا

عنوان اصلی: Fields, factories, and workshops, 1985.

واژه‌نامه. کتابنامه به صورت زیرنویس.

تاریخ اقتصادی -- ۱۷۵۰ - ۱۹۱۸ م. [Economic history -- 1750 - 1918]

کاسبی، هومن، ۱۳۷۱ - ، مترجم

نساجی، رضا، ۱۳۶۴ -

HC۵۳

۳۳۰/۹۰۳

۵۸۹۲۲۳۱

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

افکار جدید

مزارع، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها

پیتر کروپتکین

کلاسیک آنارشیسم - مجموعه آثار کروپتکین - ۴

مترجم: هومن کاسبی

ویراسته: رضا نساجی

دبیر فنی: باقر عزآباد

صفحه‌آرایی: سمانه حسینی

نمایه‌ساز: زهرا سیدمیر

مدیر تولید: احسان مانی

چاپ و صحافی: پردیس دانش

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۷۴-۴۱-۵

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان نواب صفوی شمال، نبش آذربایجان،

جنب ایستگاه متروی نواب،

برج گردون، ورودی شمال، طبقه ی نهم، واحد ۹۰۳

کدپستی: ۱۳۱۹۶۵۳۸۸۶

تلفن دفتر و دورنگار: ۰۲۱۶۶۳۸۳۳۱۸

 nashreafkar@gmail.com

 @nashrafkar

 nashreafkar

 Fidiibo.com/nashreafkar

 Taaghche.ir/nashreafkar

نشر افکار

۶۵,۰۰۰ تومان

ده‌ست مطالب

۷	مقدمه مترجم
۲۳	پیشگفتار برویراست اول
۲۷	پیشگفتار برویراست دوم
۳۱	فصل اول: تمرکززدایی از صنایع
۵۵	فصل دوم: تمرکززدایی از صنایع (ادامه)
۷۷	فصل سوم: امکانات کشاورزی
۱۳۱	فصل چهارم: امکانات کشاورزی (ادامه)
۱۴۳	فصل پنجم: امکانات کشاورزی (ادامه)
۱۸۹	فصل ششم: صنایع کوچک و روستاهای صنعتی
۱۹۷	صنایع کوچک در بریتانیا
۲۲۰	تجارت‌های خرد در فرانسه
۲۵۱	فصل هفتم: صنایع کوچک و روستاهای صنعتی (ادامه)

۲۵۱	تجارت‌های خرد در آلمان
۲۶۱	تجارت‌های خرد در کشورهای دیگر
۲۶۶	نتایج
۲۷۷	فصل هشتم: کار فکری و کاریدی
۳۱۱	فصل نهم: خاتمه
۳۱۹	نمایه

مقدمه مترجم

گمان می‌کنم اولین مواجهه من با پیتر کروپتکین، آنارشویست شهیر روسی، از طریق مطالعه کتاب قطور جورج وودکوک^۱ به نام آنارشویسم^۲ با ترجمه هرمز عبداللهی باشد. وی در این کتاب در فصلی تحت عنوان «مرد خیزد» به نظریات کروپتکین پرداخته است؛ و به راستی اولین تصویر، که این پیرفرزانه به ذهن متبادر می‌شد، تمثال مهم‌ترین یا حتی یگانه نظریه پرداز برجسته آنارشویسم کلاسیک بود که نخستین بار با تحقیقات جامع و موشکافانه خود، اصول اساسی و مفاهیم آنارشویسم را صورت‌بندی کرده است. دومین مواجهه مهم به دیوید پیگوردی^۳ که درگیر پژوهش در باب «پساآنارشویسم»^۴ و آثار سال نیومن^۵ بودم و پروژ من ده دایاری برخی دوستان برای ترجمه آثار این متفکر خلاق به زبان فارسی شروع کرده ایم. شاید بتوان گفت که پساآنارشویسم به ساده‌ترین زبان، بازنگری در نظریات آنارشویسم کلاسیک از خلال نظریات پسا ساختارگرایانه است، یعنی انتقادات گوناگون از جانب متفکران و حتی پساآنارشویست همچون نیومن، تاد می^۶، لوئیس کال^۷ و... از منظر معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی نسبت به مضامین و پایه‌های آنارشویسم سنتی؛ و مهم‌تر از همه، نقد

1. George Woodcock

2. *Anarchism: A History of libertarian ideas and Movements* (1962)

3. Post-anarchism

4. Saul Newman

5. Todd May

6. Lewis Call

ذات‌گرایی در شالوده‌آن. طبیعی بود که اکثر حملات نیومن در آثار خود معطوف به پیتر کروپتکین باشد، زیرا همان‌طور که اشاره کردم، در واقع بخش اعظم چیزی که اکنون در جریان اصلی تحت عنوان «آناشیس‌م سنتی یا کلاسیک» شناخته می‌شود، برگرفته از نظریات پیتر کروپتکین است؛ همچون این انگاره که جامعه مستقل از دولت و براساس یاری متقابل به حیات خود ادامه می‌دهد؛ این که افراد به خودی خود خوش‌طینت و جامعه‌پذیر هستند، اما توسط دولت فاسد شده‌اند؛ و این که تعقل، پژوهش علمی در باب قوانین اجتماعی به شناخت حقیقت و رهایی فرد منجر خواهد شد. در نتیجه، می‌توان گفت که علاقه اصلی من به این مرد از خلال نقد به نظر او بود، و اهمیتی که بازاندیشی در افکار او برای صورت‌بندی شکلی نوین از آناشیس‌م متعارف با جهان معاصر داشت.

زمانی که ساب، نمای آناشیس‌م^۱ اثر الکساندر برکمن^۲ را با همکاری نشر شوند و آقای پارسا مترجم^۳ (و خبختانه استقبال خوبی هم نزد مخاطبان از کتاب به عمل آمد)، گام بعدی را جرم رفتن به سراغ سرچشمه افکار برکمن در مقام آناارکو-کمونیست، یعنی نوشته‌های پیتر کروپتکین، بود. در نهایت تعجب، از این تمثال مهم در ادبیات آناشیس‌ستی، در کتاب^۴ در محافل فکری ایران وجود داشت و هیچ اثری از او یا حتی راجع به او به زبان فارسی برگردانده نشده بود، در حالی که باکونین یا پرودون بسیار شناخته شده هستند. این ترتیب با خلأی در فضای اندیشه سیاسی و اجتماعی مواجه بودیم که تحت سیاحت و جریان عمده مارکسیستی و لیبرالیستی بود و در بن‌بستی گرفتار شده بود که با برون‌رفتی از آن وجود نداشت. پس تصمیم گرفتم ترجمه نخستین کتاب مهم وی یعنی تسخیر نان را به دست بگیرم که متوجه شدم پیشتر توسط رفیق گرامی رضا اسکندری ترجمه شده و آماده چاپ است. در تماسی با ایشان، این لطف را به من داشتند که مرا

به نشر افکار معرفی کنند. در طی جلسه‌ای که داشتیم، آقای ساسانی مدیر نشر با اشتیاق از ترجمه دیگر آثار مهم کروپتکین در همین راستا استقبال کردند. نتیجه این توافق، همین مجموعه است که سرانجام پس از مدت‌های طولانی به اتمام رسیده و روانه بازار می‌شود.

در آغاز مجلد دوم، آنارشیسیم: فلسفه و آرمان، زندگینامه پیترو کروپتکین به تفصیل بیان شده است، لذا در این جا تنها لازم به ذکر است که او در زمانه‌ای می‌زیست و دست به اقدام می‌برد که مبارزات کارگری علیه استثمار و ظلم و ستم سرمایه‌داری را در پی گرفته و دو رخداد سیاسی برجسته از تاریخ مدرن را شامل می‌شد: قیام کمون پاریس ۱۸۷۱ و انقلاب اکتبر ۱۹۱۷. بنابراین، بدیهی است که او نیز مانند سایر متفکران مهم سرآینده، در آن زمان، دل مشغول تدوین نظریه‌ای برای تحلیل وضع موجود و چگونگی فراروی آن باشد. برخلاف این تصور عمومی که آنارشیسیم صرفاً جنبشی نهیلیستی و ویران‌گراست، هیچ سویه مثبتی ندارد - به‌ویژه در آن دوران که ترورها و بمب‌گذاری‌های آنارشستی علیه لابقه حاکم و قدرت‌مداران بسیار رایج بود و آنارشیسیت‌ها را در نگاه عامه، افرادی هشیست و شورشیانی خرابکار می‌نمایاند که خشونت بی‌حد و حصر را عامل دگرگونی جامعه می‌دانستند، یا کسانی که از وضع موجود دلزده شده اما آرمانی برای آینده ندارند و صرفاً به ویران‌گری دست می‌زدند - کروپتکین تلاش می‌کند در مجموعه آثار خود - به‌ویژه سه مجلد که در این مجموعه به چاپ می‌رسد، یعنی تسخیران، یار و متقابل، مزایع، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها - بنیانی علمی و فلسفی برای دفاع از استراتژی سیاسی و اجتماعی مد نظر خویش با مطالعه انضمامی جامعه فراهم کند. و بدین ترتیب، این سه کتاب مهم‌ترین آثار ادبیات آنارشیسیم کلاسیک به شمار می‌آیند. در ارتباط با مجلد نخست، یعنی تسخیران، چه بهتر و شایسته‌تر که اگر سخنی هست، خود آقای اسکندری مترجم این کتاب به زبان آورند. اما بررسی مختصری از دو

کتاب دیگر و همچنین مجلد دوم یعنی آنارشیسم: فلسفه و آرمان، در ادامه تقدیم مخاطبین خواهد شد.

مجموعه مقالاتی که در مجلد دوم توسط ویراستار انگلیسی کتاب گردآوری شده‌اند، طیف گسترده‌ای از مطالب را پوشش می‌دهند، همچون اصول کمونیسم آنارشیستی و سازمان‌دهی آن، اخلاقیات، اقتصاد، حقوق، علم، زندان و حکومت؛ ده هر کدام دارای اهمیت ویژه‌ای است و علاوه بر این که چشم‌انداز گسترده‌ای از عقاید کروتکین در باب مسائل مختلف ارائه می‌دهند، تا به امروز برای سنت آنارشیست و همچنین علوم اجتماعی حائز اهمیت قلمداد می‌شوند. کروتکین با نگاه منصفانه خود و همچنین تحقیقات عظیمی که سخت‌کوشانه و شاید بیش از هر نظریه‌پرداز سیاسی دیگری در آن زمان به انجام رسانده است، در باب هر موضوع، ایده نوینی را مطرح می‌کند که هنوز ارتباط خود را از دست نداده‌اند؛ ایده‌هایی که اکنون دقیقاً همان آن را دیده است تا مورد تحلیل و بررسی قرار گیرند و جان تازه‌ای به تفکر انتقادی در جامعه روشنفکری ایران ببخشند.

برای مثال، آیا هنوز در دانشگاه‌ها مهمان‌اجبه به سودمندی زندان و برقراری نظم و انضباط در جامعه از طریق اجرای قانون انب مدافعین نظم موجود و خدمت‌گزاران طبقه حاکم نمی‌شنویم؟ در حالی که کروتکین واندی پیش، پیش از بحث فوکو در این موضوع، کروتکین قاطعانه اعلام کرده بود که «تنها یک پاسخ برای این سوال وجود دارد که برای بهبود این نظام کیفری چه می‌توان کرد؟ هیچ‌کار. زندان را نمی‌توان بهبود بخشید. به‌استثنای چند بهبود که بی‌اهمیت، مطلقاً هیچ‌کاری جز انهدام آن وجود ندارد.»^۱ یا آیا حتی پیش از فوکو به گذشته فراموش‌شده نبردهای واقعی در زیرپوسته نهادها و قوانین ... خونی که بر کدهای قانون خشک شده^۲، اشاره نکرده است؟

۱. پیتروپتکین، آنارشیسم: فلسفه و آرمان، نشر افکار، ۱۳۹۸، ص. ۲۹۳.

2. Foucault, 'War in the filigree of peace', p. 17

به همین صورت، در سایر مقالات او نیز می‌توان بحث‌هایی را دید که حتی امروزه خط بطلانی بر تمام ژاژخایی‌های آکادمیک می‌کشند. کروپتکین نه در مقام یک جامعه‌شناس یا آسیب‌شناس اجتماعی که ساختارهای اجتماعی موجود را از بیش در کار خود مسلم می‌انگارند و سپس پیشنهاداتی مهمل برای اصلاح مشکلات آن درون همین چارچوب ارائه می‌دهند، بلکه در مقام یک فعال و نظریه‌پرداز انتقادی، به این درک نائل شده است که مشکلاتی همچون جرم یا فقر در واقع آشوب‌های همزیستی ساختارها هستند - چنان‌که دربارهٔ زندان‌ها بیان می‌کند - و حل آن‌ها مستلزم سرافراز کردن نظام موجود توسط انقلاب اجتماعی و لغو تضادهای طبقاتی است.

به جرات می‌توان ادعا کرد که «ماد سوم، یعنی یاری متقابل: عامل‌طور، یکی از شگرف‌ترین و مهم‌ترین آثار قرن نوزدهم است که با دقتی بی‌نظیر به رشتهٔ تحریر درآمده است. این کتاب به عنوان سلسله‌مقاله در واکنش به داروینیسم اجتماعی و تز «تنازع بقا» در میان انسان‌ها برای کشف منابع محدود علیه رقبا نوشته شد؛ و حجم عظیمی را از داده‌های زیست‌شناختی، تاریخی و روان‌شناختی دربرمی‌گیرد که در خدمت اثبات وجود یاری متقابل در اجتماعات انسانی و بشری هستند. کتاب یاری متقابل: عامل‌طور، با اثبات این‌که یاری متقابل به رقابت و مبارزه، گرایش اصلی در تطور بشر است، به مخالفت با نظریهٔ هابز و پیران اوداس است که مدعی بودند دولت در قالب حکومتی مقتدر و تمامیت‌خواه برای برقراری نظم در میان انسان‌هایی ضروری است که هیچ‌چیز جز نبرد پنجه و دندان نمی‌شناسند و در وضعیت «جنگ هریک علیه همه» به سر می‌برند. از سوی دیگر، نظریهٔ روسورا نیز مردود می‌شمارد که انسان‌ها در وضعیت پیشااجتماعی در هماهنگی با خود و طبیعت بودند و همه‌چیز کاملاً صلح‌آمیز بوده است. او اساساً بار دهر انگاره‌ای از «وضعیت طبیعی» و «وضعیت پیشااجتماعی» ثابت می‌کند که انسان‌ها از آغاز

با تطور از گونه‌ای اجتماعی همچون شامپانزه‌ها در قبایل و کلان‌ها می‌زیستند و حیات خود را در جامعه آغاز کرده‌اند.

کروپتکین پژوهش خود را از بررسی گونه‌های مختلف جانوری از بی‌مهرگان و پرندگان تا عالی‌ترین پستانداران آغاز می‌کند و سپس با شواهد تاریخی غنی خود، روند نهادهای یاری متقابل را در تاریخ بشر از وحشیان تا دوران قرون وسطی و مودالیسم پی می‌گیرد، که همواره در تضاد با گرایش‌های نبرد متقابل و فردگرایی قرار دارند. سپس در دو فصل نهایی به زمانه مدرن اشاره می‌کند که علی‌رغم پیشرفت‌های فزاینده علم و فناوری و سرمایه‌داری که نهایت تلاش خود را به عمل آوردند تا گرایش یاری متقابل را سرکوب کرده و جامعه را به وضعیت خودخواهی سوداگرانه تقلیل دهند، آن گرایش همچنان در قالب اتحادیه‌های کارگری و اجتماعات روستایی و مبارزات مردم برای حفظ آزادی‌های خودشان علیه ظلم و ستم دولتی به وجود خود ادامه می‌دهد. گفتنی است که در واقع این سیر تاریخی در مقابل آن روایت تاریخی مسلط قرار می‌گیرد که قرون وسطی را دوره ظلمات و جهالت می‌داند و رنسانس و مدرنیته سراغ توسعه و پیشرفت قلمداد می‌شوند. کروپتکین نشان می‌دهد که دقیقاً در دوران قرون وسطی و شهر-جمهوری‌های آزاد آن بود که علم به میزان شگرفی رشد پیدا کرد و همچنین مردم از آزادی‌ها و حقوقی برخوردار بودند که امروزه برای ما رویایی دور دست به نظر می‌آید. اجتماعات روستایی به صورت مستقل از قدرت و حکومت سیاسی، حاکم درونی خود را سازمان می‌دادند، و همین حیات به نتایج خارق‌العاده‌ای منتهی شد که جلوه‌ای از آن را در آثار هنری شکوهمند آن عصر می‌یابیم، و همچنین توسعه علمی و فنی که شالوده سرمایه‌داری قرار گرفت. به راستی، نه رقابت چنان‌که اقتصاددانان مذهب سرمایه‌داری ادعا می‌کنند، بلکه تعاون و همکاری مردم موجب پیشرفتی شد که امروزه چنین مورد ستایش قرار می‌گیرد. دقیقاً در دوران بعد و پیدایش دولت بود که

تمام آن سازمان‌ها سرکوب شدند، نظم درونی مختل گشت و جامعه به انحطاط و نابسامانی دچار شد که تا به همین امروز شاهد آن هستیم.

بدین ترتیب، این کتاب به مبنایی برای تز بنیادین آنارشیزم کلاسیک کروپتکین تبدیل می‌شود. جامعه به خودی خود در نظم و هماهنگی است و افراد دارای گرایش ذاتی برای اجتماع و یاری به هم‌دیگر هستند، اما وجود دولت این نظم را برهم زده و سبب مشکلات و بحران‌ها می‌شود. بنابراین، ضروری است که علیه دولت، هژمونیکومتی قیام و آن‌ها را سرنگون کرد تا دوباره بشریت بتواند سرنوشت خود را دست بگیرد و مشغول سازمان‌دهی حیات فردی و اجتماعی خویش شود. به روشی، نقد پس‌آنارشیستی سال نیومن یا تاد می‌بر همین نکته انگشت می‌گذارد. آنارشیزم کلاسیک به ادعای آن‌ها در این دام می‌افتد که دولت یا سرمایه‌داری را یگانه مکان قدرت، فرض بگیرد و تصور کند که با رخدادی واحد به نام انقلاب، می‌توان سلطه را از میان برد، در حالی که دیگر عرصه‌های سلطه و سرکوب را نادیده می‌گیرد و از روابط قدرت درون جامعه غافل است. این انتقاد تا حدودی صحیح است، اما نه کاملاً. همان‌طور که در فصل خواهیم دید، او تأکید می‌کند که انقلاب اجتماعی یک فرآیند است نه رخداد واحد. همچنین این نقد به او وارد می‌شود که نوعی جامعه‌پذیری ذاتی را در اساس فرض می‌گیرد و سیاست خود را بر همین اساس صورت‌بندی می‌کند. در پاسخ می‌توان گفت که به ادعای کروپتکین این گرایش به جامعه، عنصری ذاتی نیست، که در شکل متافیزیکی و پیشینی فرض گرفته شده باشد، بلکه از مطالعه تجربی تاریخ در گذشته و حال به دست آمده است. او همچنین این اتهام را رد می‌کند که نگاهی خوش‌بینانه به بشریت دارد و از گرایش نبرد متقابل غافل می‌شود، بلکه وجود هر دو گرایش را به رسمیت می‌شناسد. او صرفاً تأکید دارد که چون تاکنون، تعاون و یاری متقابل در تاریخ نادیده گرفته شده است، باید آن گرایش را مورد مطالعه قرار داد و سیاست‌هایی بخش را بر تقویت آن گرایش مبتنی ساخت.